

Avrupa-Akdeniz İlişkileri İçinde Türkiye: Akdeniz İçin Birlik Adında Donmuş Bir Proje*

Pia Alilontinen**

1. Giriş: Zorlu Koşullar

Akdeniz havzasında çok taraflı işbirliği gerçekleştirmenin birçok anlamda zorlukları bulunmaktadır. Akdeniz'in çevresindeki bölge, 700 milyonun üzerinde nüfusa sahiptir ve birçok bağlamda iki aşırı ucu içermektedir. İki kıyı arasındaki ekonomik fark, dünyada iki komşu bölge arasında bulunan en büyük farktır: Kişi başı Gayri Safi Milli Gelir her yıl 1 ila 10 arasında değişmektedir. Ayrıca, kuzeyden güneye doğru yatırım oranları düşmektedir: Avrupa Birliği'nin (AB) doğrudan yabancı yatırımının sadece %2,3'ü güneydeki komşulara gitmektedir. Karşılaştırmak gerekirse, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin doğrudan yabancı yatırımının %20'si kendi güneyindeki bölgelere gitmektedir. Geleceğe ilişkin yeni bir takım zorluklar da ortaya çıkmaktadır. Akdeniz havzası iklim değişikliğinden en fazla etkilenen bölgelerden biri olacaktır. 20 yıl sonra, tahminlere göre her iki mülteciden biri, iklim değişikliğine bağlı nedenlerden dolayı Akdeniz havzasının güney bölgelerinden göç edecektir.¹

Türkiye nüfus bakımından havzanın yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Ülkenin jeostratejik önemi ise üç kıtanın ortasında bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda komşu ülkelerle anlaşmalar yapması zorluklar içermektedir. Buna rağmen, Türkiye'nin komşularına karşı dış politikasındaki son gelişmeler cesaret vericidir. 1963'den bu yana Avrupa Ekonomik Topluluğu anlaşması, Türkiye'yi Avrupa'nın uzun dönemli ekonomik müttefiki olarak göstermiştir. Bu bağlamda, Türkiye, 1995 Barselona Süreci olarak da bilinen Avrupa-Akdeniz Ortaklığını tesis eden 29 ülkeden biridir. AB-Türkiye üyelik müzakereleri ise 10 yıl sonra başlamıştır. Müzakerelerin başlamasından sadece iki yıl sonra Fransız Başbakan adayı Akdeniz Birliği² kapsamında başka bir çerçeve sunarak müzakereleri farklı bir rotaya yöneltme girişiminde bulunmuştur. Aynı

girişim 1998 yılında AB Cardiff Zirvesi sırasında da olmuş ancak Türkler bu toplantıya katılmama kararı almışlardır. Bu makale, Akdeniz için Birlik'in (Union for Mediterranean) oluşturulma sebeplerini ve temel hedeflerini incelemektedir. Bununla beraber ortaya çıktığı tarihten itibaren projenin karşılaştığı problemlere değinilmekte ve sürecin geleceğine ilişkin kısa bir bakışa da yer verilmektedir.

2. Tarihi Bakış: Barselona Süreci

AB'nin, 1972'deki Küresel Akdeniz Politikası'ndan itibaren Akdeniz'in iki kıyısını birbirine yaklaştırmaya girişimleri olmuştur. 1970'lerin sonuna doğru, kısmen petrol krizini engellemek adına Avrupa-Arap diyalogu kurulmuştur. 1992'de Akdeniz ülkelerinin kalkınması için yapılan yardımların miktarını artırarak finansal yardımlara daha çok önem veren Yeni Akdeniz Politikası başlatılmıştır. 1990 yılında da 10 Batı Akdeniz ülkesi '5+5 Grubu' adında bir işbirliği süreci başlatmışlardır. Bundan sonra 1993-1995³ yılları arasında Oslo Mutabakatı, kalkınma destekleri, ticaret kolaylıkları ve ortaklık anlaşmalarıyla İsrail ve Filistin arasındaki barış sürecini desteklemiştir. Halbuki tarihler henüz 1995 yılını gösterdiğinde, İspanya'nın AB dönem başkanlığı boyunca, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı olarak da bilinen Barselona Süreci başladığı zaman Akdeniz havzası meselesi ilk kez AB gündeminde en üst sıraya konulmuştur. Bu anlamda, Barselona Süreci, Oslo Mutabakatı'nın olumlu neticesinin bir devam süreci olarak görülebilir. Türkiye, Barselona'daki toplantıya katılan ve siyasi, ekonomik ve kültürel/sosyal olarak üç öğeden oluşan Barselona Deklarasyonu'nu kabul eden 29 ülkeden biri olmuştur.

Daha sonra süreç bazı temel başarısızlıklarından dolayı eleştirilmiştir. Barselona Süreci'nin başarısızlıklarının nedenleri çok çeşitlidir. Fransızlar'a göre, ortaklar arasındaki 'sahiplenme' eksikliği, en büyük sebeplerden birini oluşturmaktadır. Buradan sadece güney ortaklar kastedilmemekte, isim vermek gerekirse AB tarafındaki motivasyon eksikliği nedeniyle Barselona Süreci de eleştirilmektedir –esas olarak Güney Avrupa ülkeleri Akdeniz gündeminde ilerlemeye ilgili göstermişlerdir. İkinci temel neden ise ekonomiye ilişkindir. Barselona Süreci'nin başarısızlıklarından biri de kolayca gerçekleştirilebilir topluluk yerine ticari rekabete odaklanmasıdır. Bununla ilgili olarak, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın ticaret vasıtasıyla bir Kuzey-Güney kalkınma programı olması düşünüldüğü halde, AB paradoksal bir şekilde tarımsal ürünleri ve emek-yoğun hizmetleri ortaklık anlaşmalarından çıkarmıştır⁴. AB, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'ndaki Arap ülkelerin ekonomik ve siyasi reformlardaki başarısızlıklarının ortaklık

anlaşmalarından bu hususların çıkarılmasının nedeni olarak göstermiştir. Bu durum, kuzeydeki ülkelerin güneydeki ülkelere siyasi reform beklediği ve güneydekilerin bunu kendi iç istikrarlarına yönelik bir tehdit olarak gördüğü bir kısır döngü olarak görülebilir⁵. Sonuç olarak, Barselona Süreci'nin tamamen bir başarısızlık olduğu kanısına kapılmamak gerekir. Örneğin, Anna Lindh kuruluşu ve Euromesco ağıları bugüne kadar oldukça iyi çalışmıştır.

3. Akdeniz için Birlik Oluşumu

Akdeniz için Birlik, ilk kez Sarkozy'nin 7 Şubat 2007 tarihinde Toulon'daki başbakanlık kampanyasındaki bir konuşması sırasında geçmiştir. Konuşma, açık bir şekilde, bir Avrupa ülkesi olmadığı için Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde yeri olmadığından bahsetmekteydi. Bu açıklamadan sonra konuşma, göç, yolsuzluk, organize suç ve terörizmle mücadele gibi diğer önemli konulara odaklanmıştır⁶. Sarkozy'nin asıl fikrinin, ilişkilerin çerçevesine yönelik bu yeni tercihi önererek Türkiye'nin üyelik müzakerelerinden dışlanması olması kayda değerdir. Bu konuşmadan sonra Fransa ile Türkiye arasındaki ilişkiler, Akdeniz için Birlik'e yönelik zirve oluşturulana kadar daha da kötüleşmiştir. 2007 Aralık ayında, Fransa, İtalya ve İspanya tarafından 'Roma Çağrısı' olarak adlandırılan resmi bildiri, Akdeniz projesi için Birlik'i daha da netleştirmiştir. Sarkozy'nin Toulon'daki konuşmasının aksine, bildirinin son cümlesinde "Akdeniz için Birlik ne ilgili ülkelerin istikrar ve birlik sürecine ne de bir taraftan Avrupa Birliği ve Hırvatistan, diğer taraftan Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki müzakere sürecine müdahale etmeyecektir" ifadesi yer almaktadır⁷.

Akdeniz için Birlik, 2008 Mart ayında Avrupa Konseyi fikri onayladığında bir Avrupa projesi olmuştur. O esnada, halen Almanlarla karşıt görüşe sahip olan Fransızların AB'ye kıyası olmayan AB üye ülkelerini dışlama teklifi devam etmekteydi. AB'nin büyük finansman kaynaklarından olan Almanya, Akdeniz için Birlik'e yönelik kararlar alınırken masada bulunmak istemekteydi. Ayrıca Komisyon Fransız teklifine daha şüpheli yaklaşırken, Finlandiya ve Büyük Britanya gibi diğer bazı devletler de Alman teklifini başlangıç aşamasında kabul etmekteydi. Almanların, tüm AB ülkelerini Birlik içine alma teklifi kazanmış ve Sarkozy'nin esas fikri sönmeye başlamıştır. 1995 yılında Barselona Süreci'nin başlaması sırasında, yaklaşık 10 Arap ülkeye karşı AB'nin 15 üyeye sahip olması dikkate değerdir. Yeni birlik ile bu iki blok arasındaki denge bozulmuştur.

Akdeniz için Birlik, resmi olarak 43 ülke tarafından 13 Temmuz 2008 tarihinde tüm AB üye ülkelerinin katılımıyla devlet başkanları düzeyindeki bir zirve ile Fransız Başkanlığı sırasında başlatılmıştır. Projenin amacı, Avrupa komşuluğu şemsiyesi altında Kuzey ile Güney arasında dengeli bir ortaklık oluşması için Barselona Süreci'ni yenilemektir. Türkler Toulon'daki konuşmayı unutmamış, Zirve'ye sadece hadiseden bir gün önce katılmıştır⁸. Türkiye Dışişleri Bakanı, toplantıdan bir gün önce "Biz bu projeye ancak, Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin bir alternatifi olmadığından emin olduktan ve bu durumun proje ile ilgili tüm dokümanlarda açıklığa kavuşmasından sonra; ve Fransız Başbakanı Nicholas Sarkozy'nin Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a ayrıca bir telefon konuşmasıyla sözlü olarak güvence vermesinden sonra dahil olmaya karar verdik" duyurusunu yapmıştır⁹. Bu açıklama şunu kanıtlamıştır ki olaydan 1,5 yıl önce olan Toulon konuşması halen unutulmamıştır. Temmuz 13'teki Zirve sırasında, birçok politikacının, özellikle de Fransızların dili daha olumlu ve hatta idealist olmuştur. Zirve'den önce, Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden Dr. Dorothee Schmid, bunun karar alma toplantısından ziyade sosyal bir olay olacağını söylemiştir¹⁰. Bir bakıma da haklıdır. Bunun ötesinde, Akdeniz için Birlik, Barselona Süreci'nde olduğu gibi güvenlik adına ve aynı zamanda enerji güvenliğini sağlamak anlamında AB tarafından yeni bölgesel sınırlar yaratma çabası olarak görülebilir.

Güvenlikle ilgili amaç aynı zamanda Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde de "Akdeniz havzası, ekonomik durgunluk, sosyal huzursuzluk ve çözülmemiş anlaşmazlıklara ilişkin ciddi problemleri halen yaşamaktadır. Avrupa Birliği'nin çıkarları, Barselona Süreci çerçevesinde daha etkin ekonomik, kültürel ve güvenliğe ilişkin işbirliği yoluyla Akdenizli ortaklarıyla devam eden bir bağlantıyı gerektirmektedir. Arap dünyası ile daha geniş bir bağlantı da düşünülmelidir"¹¹ şeklinde ifade edilmiştir. En azından bir ülke bu konuda bu kadar olumlu düşünmemektedir: Libya lideri Muammer Kaddafi Paris Zirvesi'ne katılmamıştır. Zirve'den birkaç gün önce Tripoli'deki bir basın toplantısında Akdeniz için Birlik'in, Arap ve Afrika uluslarını böleceğini açıklamıştır. Ayrıca planın Arap kaynaklarına ulaşmak adına olduğunu da belirtmiştir: "Bize ve kaynaklarımıza ihtiyaç duyan Avrupa'dır. Biz onlarla denk güç konumunda müzakere etmeliyiz"¹². Bugün yine de Libya, Akdeniz için Birlik'in gözlemci üyesidir.

Az önce de ifade edildiği gibi, Barselona Süreci kendisinden beklenen belki çok sayıdaki amaç ve beklentinin sadece küçük bir kısmını başarabilmiştir. Bu anlamda Akdeniz için Birlik, durumu iyileştirmeyi hedeflemektedir. Büyük bir kurumsal yapı bu amaç için inşa edilmiştir:

Hükümet düzeyinde iki yılda bir düzenlenen zirveler ve yıllık Dışişleri Bakanları Toplantısı ve Hükümet görevlileriyle başbakan düzeyinde toplantılar ve aylık üst düzey resmi toplantıları içermektedir. Bununla birlikte, yıllık Dışişleri Bakanları toplantısı, başbakan düzeyinde toplantılar ve aylık üst düzey resmi toplantılar, Barselona Süreci esnasında zaten mevcuttular. Bu anlamda Barselona Süreci ve Akdeniz için Birlik kıyaslandıklarında aralarındaki üç büyük fark şu şekildedir: 1. Kuzey ve Güney kıyıları arasında eş-başkanlık, 2. Daimi sekreterlik, ve 3. Somut büyük projeler.

İlk olarak eş-başkanlık, Kuzey ve Güney kıyıları arasındaki ortak sahipliği güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu, zirvelere, yıllık Dışişleri Bakanları Toplantılarına, başbakan düzeyinde sektörel toplantılara, üst düzey ve Ortak Daimi Komite toplantılarına yöneliktir. 2008-2009 yıllarında eş-başkanlar AB adına Fransa, Çek Cumhuriyeti ve İsveç; Güney tarafı adına ise Mısır'dı. AB açısından bu duruma ilişkin büyük güçlükler vardı: kural olarak, AB Dönem Başkanı aynı zamanda Akdeniz için Birlik'in de başkanı sıfatına sahipti. Ancak, Fransa ve özellikle Başbakan Sarkozy, sorumlulukları paylaşmayı kabul etmek anlamında AB dönem başkanlığıyla anlaşma yapmak için girişimlerde bulunmuştur. İsveçli dönem başkanından önce, Tampere Peace Araştırma Enstitüsü direktörü Prof. Tuomo Melasuo bu konuya değinmiş ve AB'nin Akdeniz havzasında ve Arap dünyasındaki politik rolünün ciddi anlamda İsveç'in ellerinde olması gerekirken, İsveçli dönem başkanının görevlerin yönetimini Fransa'ya bırakabileceğini eklemiştir¹³. Ayrıca, İspanyollar'ın Fransız politikalarının yanında durarak gelecek dönem başkanlığını alacaklarına ilişkin olarak Fransa ve İspanya arasındaki sıkı pazarlıklar tartışma konusu olmuştur¹⁴.

İkinci olarak, Ortak Daimi Komite ve daimi sekreterlik ortak sahipliği daha da güçlendirmeyi hedeflemektedir. Sekreterliğin görevleri hükümet düzeyinde toplantılar ile kararlaştırılan ortak inisiyatifler için teklifler yapmayı da kapsamaktadır. Sekreterlik aynı zamanda projelerin takip sürecinde de sorumluluğa sahiptir. Ancak çalışanların işe alım süreci henüz başlamamıştır. Sekreterliğin gerçek anlamda kurulmasından sonra bile hala bazı problemlerin ortaya çıkma olasılığı bulunmaktadır: Her ülke kendi ilgi alanlarını takip etme teşebbüsünde bulunurken 47 aktör ile (İsrail ve Arap devletleri de dahil olmak üzere) zirvelerde kabul edilmiş olan projelerde fikir birliği olmama riski olacaktır. Genel Sekreter Yardımcılığı seçimi süreci esnasında bazı gerginlikler olduğu görülmüştür: İlk olarak bu görev 2008 yılındaki kuruluş toplantısında Fransa tarafından İsrail'e taahhüt edilmiştir¹⁵. Bunun üzerine Arap ülkeleri bu durumdan rahatsız olmuş ve

Genel Sekreter Yardımcılığı'na beş koltuk daha eklenmesi kararlaştırılmıştır. Bugün itibariyle, Genel Sekreter Yardımcı adaylıkları halen açık bulunmaktadır. Üçüncü olarak, somut projeler, ekonomik büyüme, istihdam, bölgesel uyum ve sosyo-ekonomik bütünleşme artışı ile insanların hayatlarını etkilemeyi hedeflemektedir¹⁶. Bu noktada, Güney ülkelerine bu değişimlerin gerçekten de ortak-sahipliğin gelişimini etkileyip etkilemediğini sormamız gerekmektedir. Zaman periyodu ise bu soruyu cevaplamak için halen çok kısadır.

4. Birliğin Aktif Parçası: Altı Proje Sahası

Eleştirilere göre Barselona Süreci'ndeki zayıflıklardan biri de sürecin çok sayıda alanda yer alma ve politika gerçekleştirmeyi amaçlamasıdır. Bu nedenle Akdeniz için Birlik, bazı seçilmiş kilit alanlarda proje sürdürme girişiminde bulunmuştur. Başlangıç olarak bu projeler için ayrılmış herhangi bir fon bulunmamaktadır ve Fransızlar'ın teklifi her projenin kendi finansmanını bulması yönündedir. Projelerin bir ileriki aşamada tüm Birlik üyeleri temsil edilerek hangi projelerin seçileceği kararlaştırılacağı iki yılda bir düzenlenen zirvelerde ve durum bazında kabul edilmesine karar verilmişti. Akdeniz için Birlik'in kuruluşunun ilk yılının ardından Komisyon nihayet projeler için neredeyse 90 milyon Avro tahsis etmiştir. Ayrıca Avrupa Yatırım Bankası projeler için 50 milyon Avro sağlamıştır¹⁷. En büyük meblağ 22 milyon Avro ile çevre ile ilgili projelere ayrılmıştır. Bu, temelde Akdeniz'in temizlenmesine yönelik projeler içindir. Ancak daha sonra da bahsedileceği gibi bu meblağ Barselona Süreci için ayrılan meblağa oranla oldukça düşük düzeydedir.

Altı proje alanı, geleceğe yönelik beş muhtemel proje girişimi ile 13 Temmuz 2008 Zirvesi'nde isimlendirilmiştir. Bunlar: 1. Çevre ve sürdürülebilir kalkınma (Akdeniz'in kirliliği ile mücadele çerçevesinde), 2. Ulaşım ve deniz yolları kalkınma planı (Batı ve Doğu Akdeniz bölgelerini, gelişmiş liman bağlantıları ve deniz güvenliğini artırmak için belirli eylemler yolu ile birbirine bağlamayı amaçlamaktadır), 3. Bir Akdeniz sivil savunma ağı (yangın, deprem, tsunami gibi doğal felaketlerle mücadele ve daha önemlisi bunları önlemek adına kaynak havuzunu büyütmeyi sağlamak), 4. Alternatif güneş enerjisi kaynakları (sera gazı salınımlarını sınırlamak, enerji sisteminin kırılganlığını azaltmak ve izole toplulukların enerji erişimini geliştirmek için bir Akdeniz güneş planı oluşturmak), 5. Yüksek eğitim ve araştırma (Üniversiteler, araştırma merkezleri ve bilim akademileri arası ağ gelişimi yoluyla bir Akdeniz üniversitesi ve araştırma alanı kurmak planlanmış proje örnekleridir), ve 6. Mikro, küçük ve orta

ölçekli işletmelerin gelişimini teşvik etme girişimleri (teknik yardım programları ve finansal araçlardan destekleri göstermektedir)¹⁸. Bu projelerin bazılarının - örneğin, 2000'lerin başında deniz için karayolları konsepti ortaya çıkmış ve Akdeniz ve karayolları üzerine projeler, Akdeniz havzası için Bölgesel Ulaşım Hareket Planı'na dahil olarak 2005 yılında seçilmiştir - Birlik'ten önce başlamış olması önemlidir. Tema alanlarına ilişkin olarak, Akdeniz için Birlik çevresindeki projeler terörizm ve göç konularıyla şekillenen AB'nin güvenlik vizyonu ile ilgilidir¹⁹. Bu konuların her ikisi de, görüşler ülkelere göre oldukça değişse de, daha çok Avrupa hükümetlerinin ellerindedir. Akdeniz için Birlik çevresindeki projeler ülkelerin görüşlerinin farklı olduğu alanlarda yoğunlaşmaktadır.

5. Akdeniz için Birlik'in İlk Yılında Siyasi ve Kurumsal Problemler

AB tarafının amacı 13.7.2008 tarihinde gerçekleştirilen zirve süresince idealist olarak görülmüştür: Amaç, 1995 yılında Barselona Süreci'nin başlangıcında da belirtildiği gibi Avrupa'nın güvenliğini ve enerji güvenliğini güvence altına alırken bir barış, istikrar ve refah alanı yaratmaktır. Projenin ilk yılında başarısızlığa uğramasının nedenleri kısmen küresel nedenler (finansal kriz), kısmen içsel (tam bir serbest ticaret bölgesi oluşturmadaki başarısızlık, sekreterlik merkezinin yeri üzerine diplomatik tartışma gibi), kısmen de bölgeseldir (Gazze'ye ilişkin olarak İsrail-Arap anlaşmazlığı). En son değinilen ve halen devam eden İsrail-Filistin anlaşmazlığı daimi probleminin üzerinde çok da fazla durulamaz. 13 Temmuz Zirvesi'nde İsrail, Suriye ve Filistin liderlerinin bir araya gelmiş olması oldukça ilginçtir. Hatta İsrail Başbakanı Ehud Olmert, "Bugün muhtemel bir (barış) anlaşmaya her zamankinden çok daha yakınız" sözlerini dile getirmiştir²⁰. Ancak sadece yarım yıl sonra İsrail'in Gazze istilası binden fazla sivilin hayatına mal olmuştur. Birleşmiş Milletler bile raporunda bunun savaş ve hatta insanlık suçu olduğunu açıklamıştır²¹. Söz konusu daimi problem elbette bu çok taraflı projeyi engellemektedir, fakat aynı zamanda Akdeniz için Birlik, barış inşası için bir araç olarak kullanılabilir. Örneğin Anna Lindh Vakfı bu anlamda başarılı olmuştur. Bununla birlikte Gazze'deki savaşın bir anlamda, Akdeniz için Birlik'i tamamen durdurduğu söylenebilir. 7 Temmuz 2009'da Dışişleri Bakanları Toplantısı olmuş ve olumlu bir atmosfer içerisinde geçmiştir. Yine de İsrail'in Obama'nın anlaşmaları ayırma talebi üzerinde güçlü duruşu birçok ülkeyi kızdırmıştır ve bu durum Kasım 2009'da Dışişleri Bakanları toplantısının gerçekleşmemesine neden olabilecektir²².

İlk yıl süresince oluşan çeşitli problemler siyasi ve kurumsal olarak iki kısma ayrılabilir. Siyasi sorunlar Orta Doğu'daki çalkantılı durumlarla ilgilidir. Dört faktör bunu etkilemiştir: İlk olarak, güz boyunca hiç bakanlık düzeyi toplantı gerçekleştirilmemiştir çünkü Fransızlar Arap Ligi'nin toplantıya katılabileceğine ilişkin söz vermiştir. Bunun üzerine olan son uzlaşma sadece Kasım ayında kabul edilmiştir. İkinci olarak, Ocak 2009'da İsrail ordusunun Gazze'ye saldırısında sonra Arap ülkeleri İsrail'in bulunduğu hiçbir toplantı içerisinde yer almayacaklarını belirtmişlerdir. Üçüncü olarak, Mart 2009'da yeni İsrail hükümeti 'iki devlet' modelinin mümkün olmadığını açıklamışlardır. Dolayısıyla süreç Temmuz'a kadar dondurulmuştur. Son olarak, 2009'un başlarında Çek hükümeti İsrail'in kendisini savunma hakkı olduğunu belirten bir açıklamada bulunmuştur²³. Bu durum 2009'un ilk yarısı için ilave problemler yaratmıştır.

Oluşumunun ilk yılı sırasında Akdeniz Birlik'i birçok kurumsal sorunla karşılaşmıştır. İlk sorun Sekreterlik'in yerleşimine ilişkindir. Birliğin oluşumundan dört ay sonra Barselona'da bulunmasına karar verilmiştir²⁴. Sekreterlik kuzeyde bulunduğu için, Genel Sekreter'in Güney'den olması beklenmiştir. Üç yıllık görev süreleri bulunan beş Genel Sekreter Yardımcısı'nın yeri, İsrail ve Filistin arasında herhangi bir anlaşmazlığı önlemek amacıyla oluşturulmuştur. Diğer yerler Yunanistan, İtalya ve Malta'ya verilmiştir. Türkiye'yle birlikte Mağrip ülkelerinin dışarıda bırakılmaları da göze çarpmaktadır. Özellikle Türkiye bu durumdan dolayı memnuniyetsizdir. Bunlara ek olarak sekreterlik iki düzeyde sorun yaratmaktadır: İlk olarak, hiç kimse yeni bir uluslararası organizasyon istememektedir ve ikinci olarak, Birlik'in hukuki durumu belirsizdir. Kurumsal problemler aynı zamanda mevcut küresel finans krizinden önce de var olan finansal soruları içermektedir. Projelerin temel başarısı özel fonlara dayanmaktadır. Birlik'in kuruluşundan sonra Barroso, AB bütçesinden çok küçük bir meblağın beklenmesi konusunda uyarı yapmıştır. O esnada, projelerin tamamlanması için gereken milyarlarca Avro'ya kıyasla, Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) altındaki 50 milyon Avro çerçevesinde tartışmalar olmuştur (AKP fonlarının %90'ının iki taraflı projelere ayrılmasına karşın %10'u çok ülkeli projelere ayrılmıştır). Almanya ayrıca Barselona Süreci için ayrılan fonların üzerinde hiçbir yeni AB parasının Akdeniz için Birlik'e aktarılmayacağını açıklamıştır. Ne var ki bir yıl sonra komisyon amaçları gerçekleştirmek adına yaklaşık 90 milyon Avro tahsis etmiştir²⁵. Mukayese anlamında, Barselona Süreci'ne, ilk beş yıl için 3.435 milyon Avro değerinde bütçe ayrılmıştır ki bu olarak yıllık 687 milyon Avro'ya denk gelmektedir. Bu, Barselona Süreci için ayrılan bütçenin ilk fazda Akdeniz için Birlik'in bütçesinin sekiz katı olduğu

anlamına gelmektedir²⁶. Bu değerler aynı zamanda AB tarafındaki politika değişikliklerinin iyi bir göstergesidir. Bu anlamda, Fransa eğer projeler yeteri kadar iyiye bütçe ayrılacağını ifade etmiştir. Zaten genel anlamda iyi projeler her daim para bulabilmektedir. Dolayısıyla Akdeniz için Birlik'e nerede ihtiyaç olmaktadır?

6. Sonuç

Soruna ilişkin bazı çözümler ilk yıl içinde ortaya çıkmıştı. İsveç Başkanlığı'nın başlangıcı Çek Başkanlığı tarafından yapılan açıklamanın bir gelişmesi olarak görülebilir. Ayrıca, Başkan Obama'nın 4 Haziran'da Kahire'deki konuşması, İsrail ve Filistin arasında barış çağrısı niteliğindedir. On gün sonra Netanyahu'nun barış konuşması İsrail'in yanında bir Filistin devleti fikrini ilk kez dile getirmekteydi. Ne yazık ki bu, Netanyahu'nun şu ana dek konuya değindiği tek zamandır. Ancak, bir bütün olarak, siyasi çerçeve Haziran 2009'dan sonra kısmen iyileşme göstermiştir. Kurumsal açıdan, Sekreterlik kurma kararı da Haziran ayının başında yapılmıştı. Üst düzey yetkililerin toplantısı, dört bakanlık düzeyindeki toplantıyı içeren 2009 güzü için olan çalışma programını onaylamaktaydı. Ancak yıllık Dışişleri Bakanları toplantısı bu yıl için askıya alınmıştır. Dolayısıyla proje mecazi anlamda o yönde dondurulmuştur²⁷.

Yine de temel soruya geri dönmek gerekirse; Akdeniz için Birlik'e nerede ihtiyaç olmaktadır? Katma değeri nedir? Akdeniz için Birlik çok taraflı bir ortaklıktır. Katma değeri sürecin söz konusu doğasından gelmektedir. Bu doğanın katma değer getirecek bir proje alanı ile yani ilk başta bir Alman firması tarafından başlatılan daha sonraları Akdeniz'de güneş termal sisteminde büyük yatırımlar için hazırlanan Avrupa çapında bir konsorsiyuma dönüşen güneş enerjisi projesi gibi, bir örneğimiz hali hazırda bulunmaktadır. Bu girişimin amacı Kuzey Afrika çöllerinde karbonsuz güç üretimi için teknik, ekonomik, siyasi, sosyal ve ekolojik çerçeveyi geliştirmek ve analiz etmektir. Siyasi açıdan, bu, Akdeniz için Birlik, yenilenebilir enerjinin müşterek gelişimi en yüksek öncelikleri arasına koyduğu için mümkündür²⁸. Aynı zamanda AB'nin enerji bağımlılığını da akılda tutmak gerekmektedir. Avrupa Birliği enerji arzının yarısı için (genel olarak Kuzey Afrika ve Basra Körfezinden çıkartılır) ithalata bağımlı durumdadır.

Temmuz 2009'da kurulmasından bir yıl sonra, Akdeniz için Birlik özellikle akademik çevreden olmak üzere çok sayıda eleştiri almıştır. Lizbon Üniversitesi Enstitüsü'nden kıdemli araştırmacı Tobias Schumacher,

European Voice'te "Barselona Süreci güç ve zayıflıklarıyla düşünülmediğinde tüm değerini yitirmiştir. Sonuç ise yerine daha kötüsünün gelmesidir"²⁹ demiştir. Malta Üniversitesi'nden Prof. Dr. Roderick Pace aynı sözleri "Akdeniz için Birlik'in geçen yıl Paris'teki başlangıcında var olan yüksek umutlar neredeyse sönmüş durumda. Barselona Süreci'ni 10 yıllık varlığı süresince kuşatan siyasi kültür, artık ardından gelenleri benzer bir kadere mahkûm ediyor" diyerek neredeyse tekrar etmiştir³⁰. Denilebilir ki Birlik'in kurulmasından bu yana olan süreç çok taraflı ilişkileri arttıracak araçları oluşturmaktan çok problem yaratmıştır. Diğer taraftan, süreç sadece bir yıl sürmüştür. Dolayısıyla süreci değerlendirmek için erken, eleştirmek için ise çok daha erkendir.

Son olarak, Başbakan Sarkozy'nin 2007 Şubat'ında Toulon'daki konuşmasına bakarak Akdeniz için Birlik'i yaratmadaki temel fikrin, Türkiye'nin AB'ye katılmak için müzakere sürecindeki pozisyonu olduğu iddia edilebilir. Fikir, Türkiye'yi Akdeniz için Birlik'i aracılığıyla Avrupa'ya dahil etmektir. Bu yakınlaşmayla AB, Türkiye'nin Batı'ya yeteri kadar entegre olduğu görececek ve Avrupa Birliği'nde tam üyeliğine ihtiyaç duyulmayacaktır³¹. Türkiye'yi bu dışlama girişimi 1998 yılında Cardiff'teki AB Zirvesi sırasındaki bir benzeridir. Bu girişime ilaveten, Fransa genel olarak Akdeniz meseleleriyle ilgili daha aktif rol oynamak istemekteydi. 2004'teki AB genişlemesinden sonra Almanya, Doğu Avrupa'da kendi 'arka bahçesi'ne sahip olmuştu. Bu sefer Fransa da Akdeniz'de kendi 'arka bahçesi'ni edinmeye karar vermişti. Fransa tarafının çıkardığı tüm zorluklardan sonra bu girişimin sonucunun AB için belki çok daha kötü bir hale dönüşmesi ise bir anlamda ironiktir. Tobias Schumacher, yeni Akdeniz için Birlik'i "bir patırtının ve sıkı pazarlığın ürünü" olarak tanımlamaktadır³². Birlik, ilgili hedefe ulaşmak için net strateji ve somut amaçlar bakımından noksan olarak görülmektedir. Ayrıca 43 üyesiyle beraber uygulama daha da zorlaşmaktadır. Sarkozy'nin Türkiye'yi müzakere çerçevesinden dışlama hayali Fransa ve Türkiye arasında önce bir anlaşmazlığa yol açmış, sonrasında da Barselona Süreci'nden daha kötü bir kurumsal yapı yaratmıştır.

Sonnotlar:

* Tampere Peace Araştırma Enstitüsü'nden Prof. Dr. Tuomo Melasuo ve Fin Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden Dr. Hanna Ojanen'e değerli yorumlarından dolayı teşekkür ediyorum.

** Doktor Adayı, Turku Üniversitesi, Araştırmacı, Tampere Peace Araştırma Enstitüsü (TAPRI), Tampere Üniversitesi.

¹ Serge Telle, "Union for the Mediterranean: State of Play". *EMS Network Euro-Med Seminars Newsletter*, Spring 2009, No. 7. <http://www.euromed-seminars.org/mt/publications/EMSNewsletterNo7.pdf>

² Nicolas Sarkozy, "Toulon konuşması". 07.02.2007. www.sarkozy.fr/download/?mode=press&filename=7fevrier2007_Toulon_DiscoursNS.pdf, [s.11] Erişim tarihi 06.06.2009.

³ Oslo Mutakablatları, 13.09.1993, 04.05.1994 ve 28.09.1995 tarihlerinde imzalanmıştır.

⁴ Roberto Aliboni, Driss, A., Schumacher, T. ve Tovas, "Putting the Mediterranean Union in Perspective". *Euromesco Paper*, Haziran 2008 (68). <http://www.euromesco.net/images/paper68eng.pdf> Erişim tarihi 06.06.2009

⁵ a.g.e.

⁶ Sarkozy, "Toulon konuşması".

⁷ Fransa, İtalya ve İspanya tarafından Akdeniz Birliği için Roma Çağrısı Bildirisi. Beyanat Roma'da 20.12.2007'de yapılmıştır.

⁸ Kişisel röportaj. Ayrıca diğer başka ülkeler de Zirve'ye son dakika katılmaya karar vermişlerdir.

⁹ *Today's Zaman*, "Türkiye garanti verdi, Akdeniz Birliği'ne katılmaya hazırız". 12.07.2008.

<http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=147343> Erişim tarihi 06.06.2009.

¹⁰ Dorothee Schmid, "J'émet des doutes sur l'utilité de cette "Union". *Euractiv*, 11.07.2008. <http://www.euractiv.fr/presidence-francaise-ue/interview/dorothee-schmid-emets-doutes-utilite-union-000953>

¹¹ Council of the European Union, A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy (Brussels) 12.12.2003. [s.8], <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsupload/78367.pdf>

¹² Julio Godoy "Europe: Mediterranean Union May Be Stillborn" <http://www.lebanonwire.com/0807MLN/08071505IPS.asp> 15.07.2008 Erişim tarihi 10.07.2009.

¹³ Fathi Behir, "UE-MEDITERRANEE: l'UpM, un projet trop sérieux pour le laisser aux seuls gouvernements". Makale Prof. Tuomo Melasuo ile bir röportajı da

çermektedir. 06.07.2009. <http://www.mediterranean.info/news/show.php?id=1058>
Erişim tarihi 07.07.2009

¹⁴ Kişisel Röportaj.

¹⁵ Kişisel Röportaj.

¹⁶ Benita Ferrero-Waldner, "Wider Europe – The Last Five Years". Amerikan Ticaret Senatosu'nun Brüksel'deki kurul toplantısındaki konuşma. 13.10.2009.

¹⁷ *Press Release of Europa*, "Union for the Mediterranean", Referans: MEMO/09/333. 10.07.2009. <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/333&format=HTML> Erişim tarihi 10.07.2009.

¹⁸ Press kit of the Summit on Union for the Mediterranean, 13.07.2008. http://www.emuni.si/Files/Dokumenti%20PDF/Paris%20Summit_EN.pdf 14.07.2009.

¹⁹ Sarah Collinson, "Security or Securitisation? Migration and the Pursuit of Freedom, Security and Justice in the Euro-Mediterranean Area". *Euromesco e-news* No. 19.11.2007. www.euromesco.net Erişim tarihi 10.07.2009.

²⁰ *EuroActive*, "Paris Summit inaugurates 'Mediterranean Union'", 14. 07. 2008 <http://www.euractiv.com/en/east-mediterranean/paris-summit-inaugurates-mediterranean-union/article-174213> Erişim tarihi 10.07.2009.

²¹ CNN Haber, 12.10.2009. <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/meast/10/12/mideast.netanyahu/index.html>

²² Kişisel röportaj.

²³ İsrail Kuvvetlerinin Gazze Şeridi'ndeki Kara Operasyonu ile ilgili AB Dönem Başkanı Konuşması 04.01.2009. <http://www.eu2009.cz/en/news-and-documents/cfsp-statements/january.htm> Erişim tarihi 10.07.2009.

²⁴ *Press Release of Europa*, "Union for the Mediterranean", Reference: MEMO/09/333.

²⁵ a.g.e ve *Press Release of Europa*, "Union for the Mediterranean: Commission increases its contribution to priority projects", Reference: IP/09/1113 Date: 10.07.2009 <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1113&format=HTML>.

²⁶ Document: The Barcelona Process explained. *Euromed*. http://ec.europa.eu/europeaid/where/neighbourhood/documents/barcelona_qa_en.pdf

²⁷ Kişisel röportaj.

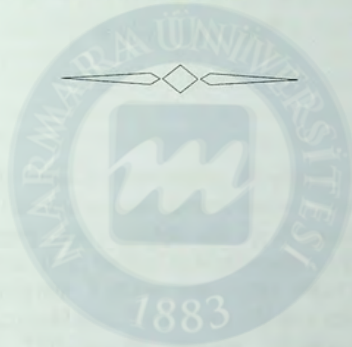
²⁸ Eberhard Rhein, "Solar energy from the Sahara: When will it be feasible?" *EurActiv*. 25.06.2009. <http://www.euractiv.com/en/energy/solar-energy-sahara-feasible/article-183454> Erişim tarihi 10.07.2009.

²⁹ Tobias Schumacher, "A fading Mediterranean dream". *European Voice*. 16.07.2009. <http://www.europeanvoice.com/article/imported/a-fading-mediterranean-dream/65512.aspx> Erişim tarihi 18.07.2009.

³⁰ Roderick Pace, "The Mediterranean Union risks being stillborn Europe's World". *Europe's World*. Summer 2009. <http://www.europesworld.org/NewEnglish/Home/Article/tabid/191/ArticleType/ArticleView/ArticleID/21435/Default.aspx> Erişim tarihi 18.09.2009.

³¹ *Helsingin sanomat*, Vălimeren unioni vesittyi – onneksi. Editorial. 20.3.2008.

³² Schumacher, "A fading Mediterranean dream".

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ